

KOXLEAR IMPLANTATSIYA QILINGAN BOLALARNI UMUMTA'LIM MAKTABIGA PEDAGOGIK MOSLASHTIRISH

Ziyovutdinova Aziza SHarofiddinovna.

Toshkent xalqaro kimyo universiteti.

“Maxsus pedagogika” yoʻnalishi talabasi.

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada koxlear implantatsiya qilingan bolalarni umumtaʼlim maktabi sharoitiga pedagogik moslashtirishning mazmuni, ahamiyati va asosiy yoʻnalishlari yoritilgan. Koxlear implant bolaning tovush va nutqni eshitish imkoniyatlarini kengaytirishi mumkin, biroq qurilmadan foydalanishning oʻzi taʼlim jarayonidagi barcha qiyinchiliklarni bartaraf etmaydi. Bola eshitilgan nutqni tushunish, lugʻat boyligini rivojlantirish, sinfdoshlar bilan muloqot qilish va oʻquv topshiriqlarini bajarishda qoʻshimcha pedagogik yordamga muhtoj boʻlishi mumkin. Maqolada oʻqituvchi, surdopedagog, logoped, audiolog va ota-onalar hamkorligi, sinfdagi akustik sharoitni yaxshilash, vizual tayanchlardan foydalanish, individual yondashuv va ijtimoiy moslashuv masalalariga alohida eʼtibor qaratilgan. Maktab mutaxassislarining vazifasi faqat bolaning implantidan foydalanishini nazorat qilish emas, balki uning tinglash, nutq, akademik va ijtimoiy ehtiyojlarini kompleks qoʻllab-quvvatlashdan iborat.

Kalit soʻzlar: koxlear implant, eshitishida nuqsoni boʻlgan bolalar, umumtaʼlim maktabi, pedagogik moslashuv, surdopedagogika, inklyuziv taʼlim, eshitish-nutq rivojlanishi, kommunikativ koʻnikma, individual yondashuv

АННОТАЦИЯ: В статье рассматриваются содержание, значение и основные направления педагогической адаптации детей с кохлеарными имплантами к условиям общеобразовательной школы. Кохлеарная имплантация может расширить возможности ребёнка воспринимать звуки и речь, однако использование устройства само по себе не устраняет все трудности обучения. Ребёнку может потребоваться дополнительная

педагогическая поддержка для понимания устной речи, развития словарного запаса, общения со сверстниками и выполнения учебных заданий. Особое внимание уделяется сотрудничеству учителя, сурдопедагога, логопеда, аудиолога и родителей, улучшению акустических условий в классе, использованию визуальных опор, индивидуальному подходу и социальной адаптации ребёнка. Педагогическая поддержка должна учитывать не только техническое использование кохлеарного импланта, но и коммуникативные, академические и социальные потребности ребёнка.

Ключевые слова; *кохлеарный имплант, дети с нарушением слуха, общеобразовательная школа, педагогическая адаптация, сурдопедагогика, инклюзивное образование, слухоречевое развитие, коммуникация, индивидуальный подход.*

ANNOTATION: *This article examines the content, importance, and main directions of pedagogical adaptation of children with cochlear implants to mainstream school settings. Cochlear implantation can improve access to sounds and speech; however, the device itself does not eliminate all educational difficulties. Children may require additional pedagogical support to understand spoken language, develop vocabulary, communicate with peers, and complete academic tasks. Particular attention is given to cooperation among teachers, special educators, speech-language professionals, audiologists, and parents, as well as to improving classroom acoustics, using visual supports, applying individualized approaches, and promoting social adaptation. Effective educational support should address not only the use of the cochlear implant but also the child's communication, academic, and psychosocial needs.*

Keywords: *cochlear implant, children with hearing loss, mainstream school, pedagogical adaptation, special education, inclusive education, auditory-verbal development, communication, individual approach.*

Kirish

Bugungi kunda eshitishida og'ir nuqsoni bo'lgan bolalarni ta'limga jalb qilish, ularning tengdoshlari bilan birgalikda ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish va mustaqil hayotga tayyorlash maxsus pedagogikaning muhim vazifalaridan biridir. Koxlear implantatsiya eshitish qobiliyati keskin pasaygan ayrim bolalarda tovushlarni, shu jumladan nutqni Biroq koxlear implant o'rnatilgandan keyin bolaning ta'limdagi barcha muammolari avtomatik ravishda hal bo'lib qolmaydi. Implant orqali kelayotgan tovushlarni anglash va ulardan mazmunli foydalanish uchun eshitish-reabilitatsiya mashg'ulotlari zarur bo'lishi mumkin. ma'lumotlariga ko'ra, implantatsiyadan keyingi aural reabilitatsiya bolaning yoshi, rivojlanish darajasi, eshitish tarixi va individual ehtiyojlariga qarab belgilanadi; maktab yoshidagi bolalarda funksional tinglash, akademik faoliyat, mustaqillik va o'z ehtiyojlarini himoya qilish ko'nikmalari ham maqsad sifatida olinadi. Shu sababli koxlear implantatsiya qilingan bolani umumta'lim maktabiga moslashtirish tibbiy jarayonning davomi emas, balki kompleks pedagogik va ijtimoiy jarayon sifatida qaralishi lozim.

Koxlear implantatsiya va bolaning ta'lim imkoniyatlari

Koxlear implant eshitish nervi faoliyatini elektr stimulyatsiyasi orqali qo'llab-quvvatlaydigan implantatsion eshitish tizimidir. Uning tashqi va ichki qismlari mavjud bo'lib, tashqi qism tovushni qabul qiladi, qayta ishlaydi va ichki qismga uzatadi.

Implantdan foydalanish bolaning tovushlarni qabul qilish imkoniyatini oshirishi mumkin. Ammo bolaning eshitilgan tovushlarni to'g'ri ajratishi, nutqni tushunishi va undan foydalanishi vaqt, muntazam mashg'ulot va individual yondashuvni talab qilishi mumkin.

Shuning uchun pedagog bolaning "implant bor"ligini uning barcha darslarni tengdoshlari bilan bir xil darajada o'zlashtira olishi bilan tenglashtirmasligi kerak.

Umumta'lim maktabiga pedagogik moslashuv tushunchasi

Pedagogik moslashuv — bolaning ta'lim muhitidagi talablar, dars jarayoni, o'qituvchi ko'rsatmalari va tengdoshlari bilan muloqotga moslashishiga yordam

beruvchi tizimli jarayondir. Koxlear implantatsiya qilingan bola uchun bu jarayon quyidagi yo'nalishlarni qamrab oladi:

- o'qituvchi nutqini tushunish;
- darsdagi og'zaki ko'rsatmalarni qabul qilish;
- yangi so'z va tushunchalarni o'zlashtirish;
- o'qish va yozish ko'nikmalarini rivojlantirish;
- sinfdoqlar bilan muloqot qilish;
- guruhli topshiriqlarda qatnashish;
- maktab qoidalariga moslashish;
- mustaqil ishlash;
- o'zining eshitish ehtiyojlarini bildirish.

Shunday qilib, moslashtirish faqat bolaning sinfga kirib borishi emas, balki ta'lim jarayonida faol ishtirok eta olishini ta'minlashdir.

Koxlear implantatsiya qilingan bolalarda uchrashi mumkin bo'lgan pedagogik qiyinchiliklar

Bunday bolalarda qiyinchiliklar individual bo'ladi. Ayrim bolalar nutqni yaxshi tushunsa, boshqalarida so'z boyligi yoki eshitib anglash jarayoni sekinroq rivojlanishi mumkin.

Asosiy qiyinchiliklar quyidagilar bo'lishi mumkin:

Nutqni tushunish

Sinfda bir vaqtning o'zida bir nechta bola gapirishi, shovqin bo'lishi yoki o'qituvchi bolaning orqasida turib gapirishi nutqni tushunishni qiyinlashtirishi mumkin.

Lug'at boyligi

Eshitish tajribasi cheklangan bolalarda ayrim so'zlar, iboralar yoki abstrakt tushunchalarni o'zlashtirish uchun qo'shimcha tushuntirish kerak bo'lishi mumkin.

O'quv materialini o'zlashtirish

Og‘zaki tushuntirishga asoslangan darslarda bola ma’lumotning ayrim qismlarini o‘tkazib yuborishi mumkin. Shu sababli og‘zaki ma’lumotni yozma yoki tasviriy material bilan mustahkamlash foydali.

Ijtimoiy muloqot

Tengdoshlar tez gapirganda yoki bir nechta bola bir vaqtning o‘zida gapirganda suhbatni kuzatish qiyinlashishi mumkin. Bu bolaning guruhdagi faoliyatiga ta’sir qilishi ehtimoli bor. Eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarda kommunikatsiya bilan birga akademik va psixosotsial sohalarda ham qiyinchiliklar kuzatilishi mumkinligi maktab xizmatlari bo‘yicha tavsiyalarida qayd etilgan. Umumta’lim maktabidagi o‘qituvchi bolaning muvaffaqiyatli moslashuvida asosiy shaxslardan biridir. O‘qituvchiga quyidagi yondashuvlar yordam berishi mumkin: eshitish imkoniyatini yaxshilashda bola bilan gaplashganda yuzini unga qaratish, muhim topshiriqlarni faqat og‘zaki emas, balki yozma yoki rasmi ko‘rsatma bilan ham berish, yangi mavzudagi asosiy so‘zlarni oldindan tushuntirish, bolaning topshiriqni tushunganini tekshirish, javob berishga yetarli vaqt berish, guruhli mashg‘ulotlarda bolaning faol ishtirokini ta’minlash. Bu yondashuvlar bolaning alohida ajratilib qolishini emas, balki umumiy dars jarayonida faol qatnashishini ko‘zlashi kerak.

Sinf muhitini moslashtirish

Koxlear implantatsiya qilingan bola uchun sinfdagi akustik muhit juda muhim. Shovqin, aks-sado va o‘qituvchidan uzoqlik nutqni tushunishga xalaqit berishi mumkin. ASHA maktablar uchun audiologik xizmatlar bo‘yicha tavsiyalarida sinfdagi shovqin va akustik sharoitlar eshitish qurilmalaridan foydalanayotgan bolalarning nutqni qabul qilishiga ta’sir qilishi mumkinligi qayd etilgan. Shuning uchun imkon qadar bolaning o‘qituvchini yaxshi ko‘ra oladigan joyda o‘tirishi, keraksiz shovqinlarni kamaytirish, eshik-deraza yonidagi kuchli shovqin manbalarini nazorat qilish, o‘qituvchining yuzini bolaga qaratib gapirishi, zarur hollarda eshitishni qo‘llab-quvvatlovchi texnologiyalardan

foydalanishmaqsadga muvofiq. Tadqiqotlarda sinf akustikasi koxlear implantli bolalarning nutqni qabul qilishiga sezilarli ta'sir qilishi ko'rsatilgan.

Surdopedagog va logopedning roli

Koxlear implantatsiya qilingan bolaning ta'lim jarayonida surdopedagog va logoped bilan hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Surdopedagog bolaning eshitish imkoniyatlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etishga yordam beradi. Logoped esa nutq, talaffuz, lug'at va kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish ustida ishlashi mumkin. Maktabdagi mutaxassislar faoliyati o'qituvchi va ota-onalar bilan hamkorlikda olib borilganda yanada samarali bo'ladi. Maktab xizmatlari bo'yicha tavsiyalarida ham audiolog, o'qituvchi, nutq bo'yicha mutaxassis, ota-ona va boshqa mutaxassislarning jamoaviy hamkorligi muhimligi ta'kidlangan.

Ota-onalar bilan hamkorlik

Ota-onalar bolaning kundalik rivojlanishi haqida eng ko'p ma'lumotga ega bo'lgan shaxslardir. Shu sababli pedagog ota-onalar bilan muntazam aloqada bo'lishi kerak.

Individual yondashuv

Koxlear implantatsiya qilingan bolalarning barchasi bir xil rivojlanmaydi. Shuning uchun yagona metodni barcha bolalarga bir xil qo'llash to'g'ri emas. Koxlear implantatsiya bo'lgan bolalarni holatidan kelib chiqib ularga mos mashg'ulotdan foydalanish kerak.

Xulosa

Koxlear implantatsiya qilingan bolalarni umumta'lim maktabiga pedagogik moslashtirish zamonaviy surdopedagogikaning muhim masalalaridan biridir. Koxlear implant bolaning eshitish imkoniyatlarini kengaytirishi mumkin, biroq ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyat faqat texnik qurilmaga bog'liq emas. Bolaning muvaffaqiyatli moslashuvi uchun o'qituvchi, surdopedagog, logoped, audiolog, ota-ona va tengdoshlar hamkorligi zarur. Sinfdagi shovqinni kamaytirish, o'qituvchining aniq va tushunarli nutqi, vizual materiallardan foydalanish, individual yondashuv va muntazam monitoring bolaning ta'lim jarayonidagi ishtirokini yaxshilashi mumkin.

Eng muhimi, koxlear implantatsiya qilingan bolani faqat eshitishida muammosi bo'lgan o'quvchi sifatida emas, balki o'z qobiliyatlari, ehtiyojlari va rivojlanish imkoniyatlariga ega bo'lgan shaxs sifatida ko'rish lozim. To'g'ri tashkil etilgan pedagogik muhit bolaning akademik rivojlanishi bilan bir qatorda, uning muloqot, mustaqillik va ijtimoiy moslashuviga ham xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

M.U. Xamidova. Maxsus pedagogika. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.

R.Sh. Shomahmudova. Maxsus va inklyuziv ta'lim. – Toshkent: Chashmaprint, 2011.

Journalss

L.R. Mo'minova, Sh.M. Amirsaidova, M.U. Xamidova va boshq. Maxsus psixologiya. – Toshkent: Fan va texnologiyalar markazi, 2013.

M.Yu. Ayupova. Logopediya. – Toshkent, 2007.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 638-son qarori, 12.10.2021. — alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim berish masalalari.